

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
ÖNSÖZ	11
ÖZET	15
İÇİNDEKİLER	17
KISALTMALAR	27
GİRİŞ	29

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİNDE BİR BELİRLEYİCİ OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

I. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN İŞ İLİŞKİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	36
1. İş Kayıpları	36
a. Doğrudan (Aşırı Hava Olayları Kaynaklı) İş Kayıpları	36
aa. Genel Olarak	36
bb. Sektörel Etkiler	38
aaa. Tarım	38
bbb. Turizm	41
b. Dolaylı (Karbon Nötr Ekonomiye Geçiş Kaynaklı) İş Kayıpları	42
2. İşgücü Göçü	43
3. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Riskler	45
a. Sıcaklık Artışı	47
aa. Genel Olarak	47
bb. İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatları ve Ulusal Politikalarda İklim Değişikliğine Bağlı Bir Risk Olarak Sıcaklık Artışı	49
aaa. Farklı Ülke Mevzuat ve Politikalarından Örnekler	49
bbb. Alman Hukuku	51
ccc. Hukukumuz Bakımından Bir İSG Riski Olarak Yüksek Sıcaklık	53
b. Aşırı Hava Olayları	56
c. Hava Kirliliği	60

d. UV Radyasyonu	64
e. Vektörle Bulaşan Hastalıklar ve Diğer Biyolojik Riskler	70
f. Tarımsal İlaçların Kullanımındaki Artışa Bağlı Riskler	73
g. Karbon Nötr Ekonomiye Geçişe Bağlı Riskler	75
h. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Yokluğundan Kaynaklanan Riskler	76
ı. Çocuk İşçiliğinin Artışına Bağlı Riskler	78
II. KARBON NÖTR EKONOMİYE ADİL GEÇİŞ (JUST TRANSITION)	82
1. Genel Olarak	82
2. İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bağlamında Adil Geçiş	88
3. Adil Geçiş Kavramının Hukuki Kaynakları	91
a. Cancun Anlaşması (Cancun Agreement)	92
b. Paris İklim Anlaşması (Paris Climate Agreement)	93
c. Silezya Bildirgesi (Silesia Declaration)	94
d. Adil Geçiş Bildirgesi (Just Transition Declaration)	96
4. Karbon Nötr Ekonomiye Adil Geçiş Süreci	99
a. Adil Geçiş Sürecinin İstihdam ve İş İlişkisi Üzerindeki Etkileri	99
aa. Nicel-Nitel Etkiler	100
aaa. Nicel Etkiler	100
bbb. Nitel Etkiler	103
bb. Yeşil İşlerin (Green Jobs) Ortaya Çıkması ve Yaygınlaşması	104
aaa. İşlerin Yeşil Niteliklerine Göre Sınıflandırılması	105
bbb. ILO Yeşil İşler Programı	107
ccc. Yeşil İşlerin Türkiye Açısından Olası Etkileri	109
cc. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Etkiler	110
dd. Adil Geçişin Bazı Sektörler Bakımından Değerlendirilmesi	112
aaa. Enerji	112
1. Fosil Kaynaklara Dayalı Enerji	113
i. Almanya	114
ii. Avustralya	117
iii. İtalya	119
2. Yenilenebilir Enerji	120
bbb. Tarım	121
ccc. İnşaat	122
ddd. Ulaşım	125
b. Adil Geçişin Planlanması	129
aa. Planlamada Göz Önünde Bulundurulması Gereken Esaslar	130

aaa. Güçlü Devlet Desteği ve Katılımı.....	130
bbb. Özel Olarak Adil Geçiş Amacına Tahsis Edilmiş Fon/Fonlar	131
ccc. Çeşitli Çıkar Gruplarının Güçlü İşbirliği.....	131
ddd. Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi.....	132
eee. Adil Geçiş Programlarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Ele Alınması.....	134
fff. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Merkeze Alınması.....	136
bb. Farklı Düzeylerde Planlama.....	136
aaa. Ulusal Düzeyde	136
bbb. Sosyal Taraflar Düzeyinde.....	137
cc. Adil Dönüşümün Bazı Ülkeler Bakımından İncelenmesi.....	138
aaa. Kanada	138
bbb. Almanya	139
ccc. Fransa	141
ddd. İspanya.....	142
eee. Güney Afrika Cumhuriyeti	142
III. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....	144
1. Genel Olarak.....	144
2. Sosyal Sürdürülebilirlik	146
3. Uluslararası İş Hukuku Kaynaklarında Sosyal Sürdürülebilirlik.....	148
a. Uluslararası İş Hukuku Kaynaklarına Genel Bakış.....	148
b. Davranış Kuralları (Codes of Conduct) Aracılığıyla Sosyal Sürdürülebilirliğin Tesisi	151
aa. Çok Uluslu İşletmeler İçin OECD Sorumlu İş Davranışı Rehberi (OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct).....	152
bb. BM Küresel Mutabakatı (UN Global Compact)	154
cc. BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi.....	155
dd. BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Yol Gösterici İlkeler	156
ee. ISO 26000	157
c. Davranış Kurallarının İşletmelerdeki Yansıması Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Corporate Social Responsibility-CSR).....	158
d. Tutarlı Bir Kurumsal Sosyal Sorumluluk (CSR) Politikası İçin Tedarik Zincirinde Sürdürülebilirlik.....	162
e. Çevresel Sosyal Yönetişim (Environmental, Social and Governance- ESG).....	165

f. Sürdürülebilir Kalkınma	167
aa. Genel Olarak	167
bb. Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin BM Faaliyetlerinin Tarihçesi	171
cc. Amaç 8: İnsan Onuruna Yakışır İş (Decent Work) ve Ekonomik Büyüme	173
dd. Sürdürülebilir Kalkınmaya İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Perspektifini Dahil Etmenin Önemi	177
ee. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın AGET Iraklis Kararı Işığında Avrupa Birliği İş Hukukunda Sürdürülebilir Kalkınma	182
ff. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımına Yöneltilen Başlıca Eleştiriler	185
4. Sürdürülebilirliğin Tesisinde Paradigma Değişikliği: Yumuşak Hukuktan Sert Hukuka	188
a. Avrupa Birliği Hukuku	189
aa. Genel Nitelikli Düzenlemeler	189
aaa. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (Corporate Sustainability Reporting Directive-CSRD)	189
bbb. Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespiti (Özen Yükümlülüğü) Direktifi (Corporate Sustainability Due Diligence Directive-CSDDD)	194
bb. Sektörel veya Diğer Özel Nitelikli Düzenlemeler	200
b. Alman Hukuku	202
aa. CSR Direktifi Uygulama Kanunu (CSR-Richtlinie-Umsetzungsgesetz- CSR-RUG)	202
bb. Alman Tedarik Zincirleri Özen Yükümlülükleri Kanunu (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz - LkSG)	203
c. Türk Hukuku	209
aa. Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi	209
bb. Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları	212

İKİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE

I. ULUSLARARASI VE ULUSÜSTÜ DÜZEYDE MÜCADELE	219
1. Birleşmiş Milletler	219
a. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	219
b. Kyoto Protokolü	222
c. Paris İklim Anlaşması	224

2. Avrupa Birliği	230
a. Lizbon Anlaşması	230
b. Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal)	230
c. Avrupa İklim Yasası (European Climate Law)	232
d. 55 Sınırına Uyum Paketi (Fit for 55 Package)	233
e. Çevre Eylem Programları	234
3. Avrupa Konseyi	236
a. AİHM'nin Verein Klimaseniorinnen Schweiz ve Diğerleri v. İsviçre Kararı	237
b. AİHM'nin Carême v. Fransa Kararı	239
c. AİHM'nin Duarte Agostinho ve Diğerleri v. Portekiz ve 32 Diğer Devlet Kararı	240
II. ULUSAL DÜZEYDE MÜCADELE	241
III. MÜCADELEDE İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNUN ARAÇLARI	245
1. İş Hukukunun Genel Araçlarıyla Mücadele	249
a. Ekonomik ve Sosyal Boyut Arasındaki Hassas Dengeye Çevresel Boyutun Eklenmesi	249
b. Yönetime Katılma	251
aa. Yönetime Katılmanın Uluslararası ve Bölgesel Nitelikteki Hukuki Kaynakları	252
bb. Alman Hukukunda Bir Yönetime Katılma Usulü Olarak İşyeri Kurulları	254
aaa. Genel Olarak	254
bbb. İşyeri Kurullarının Çevresel Yetkileri	256
cc. Türk Hukukunda Yönetime Katılma ve Çevresel Yetkilere Sahip Bir İşçi Temsilciliği Kurumuna İlişkin Önerimiz	261
2. Bireysel İş Hukuku Araçlarıyla Mücadele	265
a. Sürdürülebilir İş İçin Çalışma Sürelerinin Azaltılması	265
aa. Çalışma Süresinin Azaltılmasının Olası Faydaları	267
bb. Çalışma Sürelerinin Azaltılmasında Hukuki Dayanak	272
aaa. Kanuni Düzenlemeyle Çalışma Sürelerinin Azaltılması	272
bbb. Toplu İş Sözleşmesiyle Çalışma Sürelerinin Azaltılması	274
ccc. İş Sözleşmesiyle Çalışma Sürelerinin Azaltılması	279
ddd. Çalışma Süresinin Azaltılması ve İşverenin Yönetim Hakkı	282
cc. Çalışma Sürelerinin Azaltılması Uygulaması	284

dd. Çalışma Sürelerinin Azaltılmasının Ücrete Etkisi.....	286
aaa. Çalışma Sürelerinin Ücrette Kesinti Yapılmak Suretiyle Azaltılmasının Değerlendirilmesi	288
i. Değişiklik Feshi.....	288
ii. Çalışmaktan Kaçınma Hakkı	291
iii. İşverenin Eylemli Feshi (İşverene Atfedilen Fesih).....	292
iv. Değişiklik Kayıtları	293
1. Bireysel İş Sözleşmesiyle Öngörülen Değişiklik Kayıtları.....	293
2. Genel İş Koşulu Niteliğindeki Değişiklik Kayıtları	296
b. Uzaktan Çalışma.....	299
aa. İklim Dostu Bir Yöntem Olarak Uzaktan Çalışma	299
bb. Sosyal Açından Sürdürülebilir Bir Uzaktan Çalışma İlişkisine Uygulanacak Hükümlerin Tespiti ve Özellik Arz Eden Hususlar	304
aaa. Uzaktan Çalışmaya Geçiş	307
bbb. Uzaktan Çalışma Tarafları Arasındaki Hukuki İlişkidir Doğan Bazı Borçlar	312
i. İşçinin Talimatlara Uyuma Borcu	312
ii. İşverenin Malzeme Sağlama Borcu ve Masrafların Ödenmesi.....	313
c. İşçinin İhbar ve İfşa Hakkı (Whistleblowing)	315
aa. AİHM Uygulaması	316
bb. 2019/1937 Sayılı AB (Whistleblowing) Direktifi.....	317
cc. Hukukumuzda İhbar/İfşa Hakkının Yasal Temelleri ve Çevrenin Korunması Bakımından Önemi	319
dd. İşçinin İhbar ve İfşa Hakkının İklim Değişikliğiyle Mücadele Bağlamında Kullanımına İlişkin Sınırlar	322
3. Toplu İş Hukuku Araçlarıyla Mücadele.....	328
a. İklim Değişikliğinin Sendikal Faaliyetin Gündemine Dahil Edilmesi	328
aa. Sendikal Faaliyetin, Sendikanın Amacı ve Tüzüğüyle Sınırlı Olması	329
bb. Sendikanın Eğitim Amacıyla Yaptığı Yardımlar.....	332
cc. Sendikanın Doğal Afetlerde Yaptığı Yardımlar	335
dd. Sendikal Faaliyette Sınırlı Siyaset Yasağı.....	336
b. Toplu İş Sözleşmelerinde Yeşil Hükümlere (Green Clauses) Yer Verilmesi	338

aa. Karşılaştırmalı Hukukta Toplu İş Sözleşmelerinde Yeşil Hükümler	342
aaa. Birleşik Krallık.....	342
bbb. Kanada	345
i. İşyerine Ulaşımında Toplu Taşıma Kullanımı.....	348
ii. Aşırı Hava Olayları Esnasında Çalışma	349
iii. Tele Çalışma	351
iv. İşyeri Çevre Komitesi Oluşturulması/İşyeri Çevre Temsilcisi Atanması.....	352
v. Çevreye Zarar Verme Riski Taşıyan Durumlarda Çalışmaktan Kaçınma Hakkı	353
vi. Yaptırım Tehdidi Olmaksızın Çevreye Zarar Verme Potansiyeli Olan Üretim Faaliyetlerinin İhbar ve İfşası (Whistleblowing).....	355
ccc. İspanya.....	357
ddd. İtalya	361
eee. Fransa	363
i. İşçi Temsilcilerinin Bilgilendirme Hakkı	366
ii. Yeşil Ücret	368
iii. Tele Çalışma	368
iv. İşyerine Ulaşım.....	368
bb. Türk Hukuku Bakımından Değerlendirme.....	369
aaa. İklim Değişikliği ile Mücadelenin Toplu İş Sözleşmesi Özerkliği Sınırları İçinde Kalması	369
bbb. Toplu İş Sözleşmesinin Düzeyinin Yeşil Hükümler Bakımından Değerlendirilmesi.....	372
ccc. Çerçeve Sözleşmede Yeşil Hükümlere Yer Verilmesi	374
ddd. Toplu İş Sözleşmesinin İçeriği ve Toplu İş Sözleşmelerinde Yer Verilebilecek Yeşil Hükümler.....	377
i. İşyeri Kaynaklı Emisyonu Düşürmeye Yönelik Hükümler	380
ii. Yeşil Ücrete İlişkin Hükümler	382
iii. İşyerine Ulaşımın Daha Sürdürülebilir Hale Getirilmesine İlişkin Yeşil Hükümler.....	384
iv. Tele Çalışmaya Geçişe İlişkin Hükümler	386
v. Çalışma Sürelerinin Azaltılmasına İlişkin Hükümler	387

vi. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Hükümler	388
vii. Aşırı Hava Koşullarında Çalışmaya İlişkin Hükümler	393
viii. Yeşil Eğitime İlişkin Hükümler	394
4. Sosyal Güvenlik Hukuku Araçlarından Prim Teşvikleri Aracılığıyla Mücadele	397
a. Genel Olarak	397
b. Hukukumuzdaki Prim Teşviki Düzenlemelerinden Bazı Örnekler	399
aa. Uzun Vadeli Sigorta Kollarına İlişkin Primin İşveren Payından Dört Puanlık İndirim Yapılmasına İlişkin Teşvik.....	399
bb. İşsizlik Ödeneği Alanların Çalıştırılmaya Başlaması Haline İlişkin Teşvik	400
c. İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemlerinin Alınmasını Teşvik Eden Bonus-Malus Sistemi.....	401
d. İklim Nötr İşyerlerini Teşvik İçin Bonus-Malus: İklim-Nötr (Çevresel) Bonus-Malus Sistemine İlişkin Önerimiz.....	402

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KARŞISINDA İŞ İLİŞKİSİNİN VE İŞÇİNİN KORUNMASI

I. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ HUKUKU BAKIMINDAN	405
1. İşverenlerin Çevresel Yükümlülükleri ve İşçilerin Çevresel Hakları	405
a. Avrupa Birliği Hukukunda İşverenlerin Çevresel Yükümlülükleri ve İşçilerin Çevresel Haklarına İlişkin Bazı Örnekler	407
b. Türk Hukukunda İşverenlerin Çevresel Yükümlülükleri ve İşçilerin Çevresel Haklarına İlişkin Bazı Örnekler.....	408
2. İklim Değişikliği Bağlamında Türk Hukukunda İşverenlerin Çevresel Yükümlülükleri ve İşçilerin Çevresel Hakları.....	411
a. İşverenlerin Çevresel Yükümlülükleri	411
aa. Risk Değerlendirmesi Yapma Yükümlülüğünün Kapsamına İklim Değişikliğine Bağlı Risklerin Dahil Edilmesi.....	411
aaa. Risklerle Kaynağında Mücadele Yükümlülüğünün Bir Sonucu Olarak İşyerinde İklim Değişikliği ile Mücadele Yükümlülüğü.....	413
bbb. İklim Değişikliği Kaynaklı Risklerden Hangilerinin İşyeri Bakımından Risk Teşkil Ettiğinin Somut Olarak Belirlenmesi.....	414
ccc. Özel Koruma Gerektiren Grupların ve Kadın Çalışanların İklim Değişikliğine Bağlı Riskler Karşısındaki Kırılabilirliklerinin Dikkate Alınması	416

ddd. Birden Fazla İşverenin Varlığı Halinde Her Birinin Kendi Risk Değerlendirmesi Sürecine İklim Değişikliğine Bağlı Riskleri Dahil Etmesi	418
eee. Risk Analizi Ekibinin İklim Değişikliğine Bağlı Riskleri Tespit Ederken Yerel Halk ve Sivil Toplum Örgütlerinin Görüşlerine Başvurması	418
fff. Karbon Nötr Ekonomiye Geçiş veya İklim Değişikliğinin Tetiklediği Olaylara Bağlı Olarak Risk Değerlendirmesinin Yenilenmesi	420
bb. Aşırı Hava Olaylarının İşyeri ve Çevresini Etkileyecek Acil Durumlar Arasına Dahil Edilerek Gerekli Önlemlerin Alınması Yükümlülüğü	420
cc. İklim Değişikliği Kaynaklı İSG Riskleri ve İşveren Faaliyetinin Çevresel Sonuçları Hakkında Çalışanların Bilgilendirilmesi Yükümlülüğü	423
dd. İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitiminin Kapsamına İklim Değişikliği Kaynaklı Risklerin Dahil Edilmesi	426
ee. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulunda İSG İklim Çevre Üyesine Yer Verilmesi	429
b. İşçilerin Çevresel Hakları	432
aa. İklim Değişikliği Kaynaklı İSG Riskleri Karşısında Yeterli Önlem Almayan İşverenin İhbarı	432
bb. İşçinin Çalışmaktan Kaçınma Hakkı	435
aaa. İklim Değişikliği Kaynaklı İSG Tehlikeleri Nedeniyle İşçinin Çalışmaktan Kaçınması	435
bbb. İşçinin Çevre Mevzuatına Aykırı Nitelikteki Talimatı Yerine Getirmekten Kaçınması	439
II. BİREYSEL İŞ HUKUKU BAKIMINDAN YEŞİL DÖNÜŞÜM KAYNAKLI İŞLETMESEL NEDENLE FESİH	443
1. Genel Olarak	443
2. Yeşil Dönüşüme İlişkin İşletmesel Karar Alınması	444
3. Yeşil Dönüşüm Sonrası Feshe Son Çare Olarak Başvurulması	448
a. Son Çare İlkesinin Anlamı ve Ölçülülük İlkesiyle İlişkisi	448
b. Son Çare İlkesinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar	450
c. İşçilere Yeşil İş Eğitimi Verilmesi	452
III. SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU BAKIMINDAN	454
1. AB Hukukunda Sosyal Koruma Perspektifinden Adil Geçiş (Just Transition)	456

a. Adil Geçiş Mekanizması (Just Transition Mechanism) ve Sosyal İklim Fonu (Social Climate Fund)	456
b. İklim Nötrlüğe Doğru Adil Bir Geçişin Sağlanmasına İlişkin Avrupa Birliği Konseyi Tavsiye Kararı	458
2. Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Adil Geçiş	461
a. Karbon Nötr Ekonomiye Geçiş Nedeniyle İşsiz Kalan İşçiler Bakımından İşsizlik Sigortasından Yararlanma Koşullarının Hafifletilmesi.....	461
b. Bir İşsizlik Sigortası Yardımı Olarak Yeşil İş Eğitimi Verilmesi.....	465
aa. Alman Hukukunda Eğitim Kuponu (Bildungsgutschein) Uygulaması	467
bb. Hukukumuzda Yeşil İş Eğitimlerinde Kullanılabilecek Eğitim Kuponu Düzenlemesine İlişkin Önerimiz	470
c. Yeni Yeşil Beceriler Edinmesi Beklenemeyecek Yaşlı İşçiler Bakımından Erken Emeklilik.....	472
aa. Alman Hukukunda Kömüre Dayanan Elektrik Üretiminin Azaltılması ve Sonlandırılması Nedeniyle İş Sözleşmesi Sona Eren İşçinin Geçiş Ödeneği Alma Hakkı.....	473
bb. Hukukumuzdaki Durum ve Önerimiz	474
SONUÇ.....	477
KAYNAKÇA.....	491